

İzmir'in İlk Türk Hastanesine Ait Sağlık Tarihi Koleksiyon Arşivi Envanterinin Çıkarılarak Konuyla İlgili Eğitim Materyali Oluşturulması *

The Creation of Educational Materials Based on the Inventory of the History Health Collection of İzmir's First Turkish Hospital

Seçil Özçiftçiⁱ, Doğa Savaşanⁱⁱ, Fadime Nur Çelikⁱⁱⁱ, Şevval Özkale^{iv}, Mustafa Agah Tekindal^v, Çağatay Üstün^{vi}

ⁱAraş. Gör. Dr., İzmir Kâtip Çelebi Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi ve Etik AD., <https://orcid.org/0000-0002-7320-961X>

ⁱⁱDönem 3 Öğrencisi, İzmir Kâtip Çelebi Tıp Fakültesi, <https://orcid.org/0009-0007-7248-7187>

ⁱⁱⁱDönem 3 Öğrencisi, İzmir Kâtip Çelebi Tıp Fakültesi, <https://orcid.org/0009-0000-4191-7454>

^{iv}Dönem 4 Öğrencisi, İzmir Kâtip Çelebi Tıp Fakültesi, <https://orcid.org/0009-0009-4335-577X>

^vProf. Dr., İzmir Kâtip Çelebi Tıp Fakültesi Biyoistatistik AD., <https://orcid.org/0000-0002-4060-7048>

^{vi}Prof. Dr., Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Etik AD., <https://orcid.org/0000-0001-7834-6616>

ÖZ

Amaç: Bu araştırma İzmir'de bir devlet üniversitesinin tıp fakültesine bağlı eğitim ve araştırma hastanesinde bulunan sağlık tarihi koleksiyonundaki materyallerin tasniflenmesini ve hastanenin tarihçesiyle ilgili bir eğitim materyali oluşturulmasını amaçlamaktadır.

Yöntem: İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi (İKÇÜ) Atatürk Eğitim Araştırma Hastanesi'nde yer alan sağlık tarihi koleksiyon odası envanterine yönelik tasnif çalışması 2024 yılı Şubat ve Ağustos ayları arasında gerçekleştirilmiştir. Tasniftan elde edilen bilgiler kullanılarak bir Excel tablosu oluşturulmuştur. Aynı üniversitenin Medya ve İletişim Bölümü'nün desteği doğrultusunda fotoğraf çekimiyle arşivdeki materyallerin görüntüleri dijital ortama aktarılmıştır. İKÇÜ Tıp Fakültesi Dönem I ders programı içerisinde yer alan İnsan ve Toplum Sağlığı Koordinatörlüğü kapsamında Tıp Tarihi dersinde kullanılmak üzere bir eğitim materyali oluşturulmuştur.

Bulgular: Araştırmacılar tarafından İKÇÜ Tıp Fakültesi öğrencilerinin Atatürk Eğitim ve Araştırma Hastanesi'nin tarihçesine yönelik bilgi sahibi olması amacıyla bir PowerPoint sunumu ve materyallerin fotoğraflarından seçilen tıbbi alet ve cihazların isimlerinin sorulduğu Kahoot uygulaması oluşturulmuştur. Bu eğitim materyalleri, araştırmacılar tarafından yaklaşık 40 dakika süren bir sunum doğrultusunda Dönem 1 öğrencileriyle interaktif şekilde gerçekleştirilmiştir.

Sonuç: İKÇÜ Atatürk Eğitim Araştırma Hastanesinin tarihsel geçmişi İzmir Gureba-i Müslimin hastanesine dayanmaktadır. 19. yüzyıldan itibaren hastanenin kurulduğu Konak'taki yerleşkeden, günümüzdeki yerine taşınana kadarki süreçte kullanılmış tıbbi alet ve cihaz, hatıra eşyalar ve fotoğraflar, büstler incelenmiş olup envanterdeki materyallerin çoğunlukla bağış yoluyla burada bulunduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İzmir, Tıp tarihi, Arşiv inceleme, Eğitim materyali

ABSTRACT

Aim: This study aims to classify the materials in the medical history collection located in the training and research hospital affiliated with a state university's faculty of medicine in İzmir, and to develop an educational material related to the hospital's history.

Methods: Between February and August 2024, the medical history collection at IKCU Atatürk Training and Research Hospital was classified, and the data were organized into an Excel sheet. With support from the Department of Media and Communication, the materials were photographed and digitized. An educational resource was then created for use in the History of Medicine course within the "Health of Humans and Society" module in the first-year medical curriculum.

Results: To introduce IKCU medical students to the history of Atatürk Training and Research Hospital, researchers prepared a PowerPoint presentation and a Kahoot quiz featuring selected medical instruments from the collection. These materials were delivered through an interactive 40-minute session with first-year students.

Conclusion: The historical background of IKCU Atatürk Training and Research Hospital traces back to the İzmir Gureba-i Müslimin Hospital. Medical instruments, devices, memorabilia, photographs, and busts used from the hospital's original location in Konak in the 19th century to its present-day site have been examined. It was determined that the majority of the items in the collection were acquired through donations.

Key words: İzmir, History of medicine, Archive review, Educational material

* Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi 2025;15(2):588-600

DOI: 10.31020/mutftd.1608493

e-ISSN: 1309-8004

Geliş Tarihi – Received: 27. 12.2024; Kabul Tarihi- Accepted: 12.04.2025

İletişim- Correspondence Author: Seçil Özçiftçi <ozciftcisevil@gmail.com>

Bu derginin içeriği Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License kapsamında lisanslanmıştır.

Giriş

Tıp fakültesi ders programında yer alan tıp tarihi eğitiminde, hekimlik mesleğine adımını atmış tıp öğrencilerinin Türk tıbbının çeşitli zorlukları aşarak günümüze ulaşması hakkında farkındalıklarının oluşması önemlidir. Bu doğrultuda İzmir tıp tarihine bakıldığında XIX. yüzyılda Gureba-i Müslimin Hastanesi'nin kurulması Türk tıp tarihinde önemli bir konumda yer almaktadır. Gureba-i Müslimin Hastanesi'nin kuruluşuna kadar İzmir'de görevli askerlerin tedavi edildiği Askeri Hastane bulunmaktaydı. St. Antoine Katolik Hastanesi, Fransız Hastanesi, Musevi Hastanesi, Avusturya ve Hollanda hastaneleri gibi azınlıklara ait olan hastaneler mevcuttu. Bu hastanelerde Müslümanlara konsolosluğun izin vermesi ve hastanın yüksek miktarda ücret ödemesi şartıyla hizmet verilmekteydi.¹

Günümüzde Gureba-i Müslimin hastanenin bulunduğu arazi, öncesinde İngilizlere ait bir mezarlık olup ölen İngiliz donanması personeli buraya defnedilmekteydi.² İngilizlerin cenazelerini ülkelerine taşımalarının ardından arazi, hastane yapılması şartıyla Osmanlı İmparatorluğu'na devredilmişti. Emin Muhlis Paşa'nın (1811-1874) öncülüğünde ve Padişah Abdülmecid'in (1823-1861) izniyle 1848 yılında hastanenin yapımına başlanmış, 1851'de Gureba-i Müslimin Hastanesi adıyla halkın hizmetine sunulmuştur.³ Hastane ilk kurulduğunda 60 yatağı bulunuyordu ve kadrosu bir hekim, bir cerrah, bir eczacı, bir müdür ile bir kâtipten oluşmaktaydı.⁴ Hastanede frengi ve akıl hastaları dışında din, ırk ve milliyet farkı gözetilmeksizin herkese hizmet verilmiş, fakir hastaların muayenelerinden ücret alınmamıştır. Hastanede farklı din ve milliyete mensup çalışanlar da bulunmuştur. Şehirdeki diğer hastanelerde görev yapan bazı sağlık personelleriyle kentin tanınmış hekimleri gönüllü olarak hastaneye hizmet vermişlerdir.⁵ Hastane, 1855 yılında geçici bir süre için Kırım Savaşı nedeniyle kurulan İngiliz Askeri Hastanesi'nde görevli İngiliz hekimlerin kaldığı bir konuta, Konak Meydanı'ndaki Sarıkışla (Kışla-i Hümayun) ise İngiliz Askeri Hastanesi'ne dönüştürülmüştür. Karantina Hastanesi de İngiliz hasta ve yaralıları için kullanılmıştır. İzmir'de yayınlanan L'Impartial gazetesine göre, Gureba Hastanesi'nin halka sağladığı hizmetlerden çok hoşnut olan Sultan Abdülaziz, 1872 yılında hastanenin bitişiğinde bulunan baruthane binası ve arsasının hastaneye dahil edilmesi için bağışta bulunmuştur. Gazetede bu alana normal zamanlarda akıl hastaları için bir düşkünler yurdu, salgın dönemlerinde ise bulaşıcı hastalıkların tedavi edileceği bir pavyon inşasının tasarlandığı belirtilmiştir. 1894'teki İzmir Kent Rehberi, Gureba-i Müslimin Hastanesi'ni şehirdeki en büyük ve önemli hastanelerden biri olarak nitelendirmiştir.⁶

Bu araştırmada, Tübitak 2209-A Üniversite Öğrencileri Araştırma Projeleri Desteği Programı kapsamında İKÇÜ Atatürk Eğitim ve Araştırma Hastanesi'nde bulunan sağlık tarihine ilişkin arşivdeki materyaller tasniflenerek, literatürde hastanenin tarihçesiyle ilgili kaynakların bir araya getirilmesi ve eğitim materyali oluşturulması amaçlanmıştır.

Yöntem

Bu çalışmayla İKÇÜ Atatürk Eğitim ve Araştırma Hastanesi sağlık tarihi arşiv odası envanterinde bulunan materyallerin tasniflenmesi sağlanmıştır. Ardından fakültemizde halen yürütülmekte olan İnsan ve Toplum Sağlığı Koordinatörlüğü (İTS 101) kapsamındaki Tıp Tarihi dersinde kullanılmak üzere bir eğitim materyali oluşturulmuştur.

Araştırmanın ilk aşamasında çalışma hakkında hastane yönetimi bilgilendirilmiş hastanedeki sağlık tarihi koleksiyon odasına erişim sağlayabilmek için kurum izni alınmıştır. Ardından İKÇÜ Atatürk Eğitim ve Araştırma Hastanesi Ayniyat Saymanlığı'ndan sağlık tarihi koleksiyon odasında bulunan muhtelif materyal ve cihazların listesine ulaşılmıştır. Koleksiyonun tasniflenerek incelenmesi İKÇÜ Atatürk Eğitim ve Araştırma Hastanesi'ndeki zemin kat poliklinik girişi olarak adlandırılan koridorun köşesindeki çift cepheli camlı sağlık tarihi koleksiyon odasında gerçekleştirilmiştir (**Şekil 1A, 1B**).

Şekil 1. A. Sağlık tarihi koleksiyon odasının sol köşeden görünümü **B.** Sağlık tarihi odasının sağ köşeden görünümü

Bu aşamadan sonra araştırmacıların yardımıyla İKÇÜ Medya ve İletişim Bölümü'nün desteğiyle profesyonel fotoğraf makinesi aracılığıyla odasındaki materyallerin uygun bir arka fon kullanılarak fotoğrafları çekilmiş, eğitim materyali oluşturma aşamasına geçilmiştir.

Bulgular ve Tartışma

Sağlık tarihi koleksiyon odasında bulunan tıbbi araç gereç ve objelerin dijital görsel ortama aktarımı sağlanarak tıp tarihi eğitimi alan tıp fakültesi öğrencilerinin konu hakkında bilgi ve beceri düzeylerinin artırılması hedeflenen çalışmanın bulguları aşağıda verilmiştir.

Hastane envanterine halihazırda kaydedilmiş arşiv materyallerinin listesine ulaşılmıştır. Envanter listesinde kayıtlı olan objelerle fiziki ortamda bulunan materyaller karşılaştırılarak listedeki beş materyalin numarasının üzerinde yer almadığı, iki tane numaranın birden fazla materyale verildiği, dört materyalin listede yazan adetten daha fazla bulunduğu, 42 materyalin listeye yazılmadan numarasız olarak odada olduğu tespit edilmiş ve bu bilgiler bir Excel tablosuna aktarılmıştır (**Şekil 2**).

A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R
1	Koltuk Takımı																
2	Gümüşlük																
3	Sedimantasyon tüpü asma aparatı																
4	Gözlük Kutusu																
5	Üçlü musluklu enjektör																
6	Biyomikroskop (1940'lı yıllarda kullanılan biyomikroskop)																
7	Mikroskop Hastanemizde Dahiliye Uzmanı İken kaybettığımız Dr. Osman Terzioğlu'na Dedesi Dr. Muhsin Ertaşlı'dan kalma 1914 yılı yapımı mikroskop																
8	Özofagus Balon Dilatator																
9	Otoskop																
10	Nebülizatör Cihazı																
11	Mide Yıkama Balonu																
12	Dr. Mustafa Enver'e Ait Mermer Büst																
13	Rijit (Bükülemez) Özofaguskop																
14	Daktilo																
15	Anatomi Atlası (1941) (3 adet var)																
16	Rijit (Bükülemez) Rektoskopi Aletleri (Rektoskop, Anoskop)																
17	Özofagus Genişletme Bujileri																
18	Elbise Askısı																
19	Mermer Aslan (Üzerindeki orijinal sayısında 1 düymüç)																
20	Sehpa																
21	İzmir Memleket Hastanesi Tablosu																
22	Hematokrit Santrifüj Cihazı																
23	Atatürk Portresi																
24	Dr. Mustafa Enver Portresi																
25	Boy Aynası																
26	Doku Takip Cihazı																
27	Kitaplık																
28	Tıp Terazisi (Santrifüj makinesinde tüplerin kırılmaması için sıvıların eşit miktarda olmasının sağlanması gerekir. Bu terazisi ile tüplerin içindeki sıvılar tartılarak eşylenir.)																
29	Saat																
30	Rondel Kesme Aleti																
31	Konsol																
32	Dr. Mustafa Enver Portresi																
33	Salon Vitrini																
34	Merhum Emin Muhlis Paşa Tablosu (Numarası Yok)																
35	Mikroskop																
36	Dr. Feridun Şevket Tablosu																
37	Anestezi Cihazı 1988 Yılında 31289 Demirbaş Numarasıyla Hastanemizde Kullanılmaya Başlanmıştır.																
38	Çalışma Masası																
39	Emin Muhlis 1848 Yılında Sultan Abdülmecid'in İzniyle Hastanemizin yapılımasını sağlamıştır. İzmir'de Faaliyet Gösteren İlk Hastaneler Anzlik Hastaneleridir. Anzlik Hastanelerinde Türk ve Müslüman Hastalar Tedavi Olmak İçin Yüksek Fiyat																
40	Ala Geyik																
41	Diner Koltuk (Numarası Yok)																
42	Tablo (İsimli)																
43	Çelmececi Kapaklı Dolap																
44	Op. Dr. Mustafa Enver Paşa Tablosu																
45	Saat																

Şekil 2. Arşiv materyallerine ait Excel tablosu görüntüsü

Envanterde, birer adet; künye defteri, tıbbi teknik kitabı, klinik tanı kitabı, radyolojik tetkikler el kitabı, mikrotom, sedimantasyon tüpü asma aparatı, özofagus dilatasyon balonu, üçlü musluklu enjektör, mide yıkama balonu, nebülizatör cihazı, rijit özofaguskop, rijit rektoskopi aletleri, rondel kesme aleti, özofagus genişletme bujileri, hematokrit santrifüj cihazı, doku takip cihazı, anestezi cihazı, cam kapaklı fanus, cam kavanoz, javal keratometre, boy ve ağırlık ölçer tartı, stetoskop, ultrasonografi cihazı, infüzyon pompası, cerrahi aspiratör, havan, pilül tahtası, ayaklı nikelaj kap, porselen ördek, böbrek küveti, ağırlık ölçüleri, projeksiyon eşeli ve mekanik foropter seti, taş opelen aparat, transdüser cihazı, göz ultrason cihazı, göz muayene mercekleri, abeslang, kaynatmalı enjektör, hemoglobın pipeti, insülin enjektörü, derece, frankel iğnesi, göz muayene tablosu, alın aynası; ikişer adet; daktilo, otoskop, odyometri cihazı, endoskopi fotoğraf makinesi, şırınga, oftalmoskop, tonometre, refleks çekici; üçer adet anatomi atlası, hesap makinesi, tansiyon aleti; dörder adet mikroskop, biyomikroskop, altı adet özlük dosyası; 13 adet terazisi; 20 adet ilaç şişesi bulunmakta olup tıbbi aletlerin dışında farklı zamanlarda arşive eklenmiş birer adet; çalışma masası, konsol, ala geyik heykeli, koltuk takımı, gümüşlük, gözlük kutusu, demlik vazo, eczane dolap kapağı, gemici feneri, Dr. Mustafa Enver'e ait mermer büst, mermer aslan, kağıt arabası biblosu; ikişer adet; elbise askısı, kitaplık, saat, vitrin, ayna, koltuk; üçer adet sehpa, dolap, sandalye; beş adet beyaz seramik; 18 adet resim tablosu bulunmaktadır.

Envanterdeki materyaller arasında göz hastalıkları uzmanı Op. Dr. Halim Şima ve Op. Dr. Zühal Çakırca, beyin ve sinir cerrahisi uzmanı Prof. Dr. Şevket Tektaş ve gastroenteroloji uzmanı Dr. Mehmet Naci Çalış'ın bağışladığı tıbbi aletlerin yer aldığı görülmüştür (Şekil 3, 4, 5).

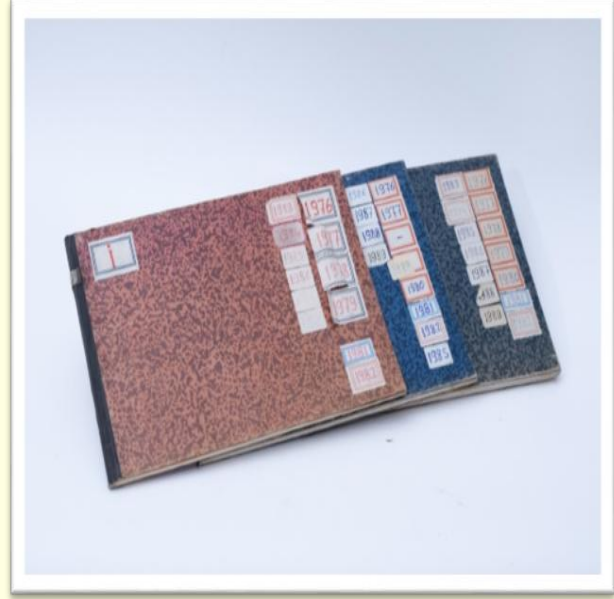
Şekil 3. Op. Dr. Halim Şima'nın bağışladığı mekanik foropter ve projeksiyon eşeli seti

Şekil 4. Op. Dr. Zühal Çakırca'nın bağışladığı oftalmoskop seti

Şekil 5. Prof. Dr. Şevket Tektaş tarafından bağışlanan muayene aletleri

Şekil 6. Dr. Mehmet Çalış adına bağışlanan gastroenteroloji servisine ait hasta kayıt defterleri

Prof. Dr. Şevket Tektaş hastanede 1984-2007 yılları arasında beyin ve sinir cerrahisi klinik şefi olarak görev yapmıştır. O yıllarda halen Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde çalışmakta olan 31 hekimi beyin ve sinir cerrahisi olarak yetiştirmiştir. Dr. Mehmet Naci Çalış ise hastanede 1986-1990 yılları arasında gastroenteroloji kliniği kurucusu ve ilk servis şefi olarak görev yapmış, kliniğinde birçok genç uzmanın yetişmesini sağlamıştır.⁷ Onun öğrencisi Doç. Dr. Belkıs Ünsal tarafından Dr. Mehmet Naci Çalış adına bağışlanan 1976-1990 yılları arasında gastroenteroloji servisinde takip edilen hasta kayıt defterleri koleksiyon odasında sergilenmektedir (**Şekil 6**).

Yukarıda envanter listesinde görüldüğü gibi sağlık tarihi arşiv odasında, Dr. Mustafa (Enver) Bey’le ilişkilendirilecek sadece büst ve resim tablolarına rastlanmıştır. Hastanenin ilk Türk başhekimisi olması sebebiyle onun kısa yaşam öyküsüne de yer vermeyi uygun buluyoruz.

Dr. Mustafa (Enver) Bey (1849-1932)

Mustafa Enver Bey, 1849 yılında İzmir’in Ödemiş ilçesinin Birgi kasabasında dünyaya gelmiştir. İstanbul’da Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye’yi 1876 yılında bitirerek tabip olmuştur. Rus Savaşları’nda (1892-1893) Tuna civarındaki Türk ordusu içinde Tabip Yüzbaşı olarak görev yapmıştır. İstanbul’a döndükten sonra İzmir Gureba-i Müslimin Hastanesine hekim arandığını haber alarak buraya başvurmuş ve bu göreve atanmıştır. İzmir’de ilk Türk hekim olarak görev yapması açısından tıp tarihimizde önemli bir yere sahiptir. Hastanenin 1879 yılından itibaren 45 yıl başhekimliğini yapmış, 1923 yılında yaş haddinden emekliye ayrılmıştır. Hastanede çalıştığı yıllarda bir gün Dr. Mustafa Enver Bey akşam mesaisinden sonra hastaneden ayrılırken boğazından rahatsız olan bir hastası için hemşiresine: “Bu hastada gece nefes darlığı olabilir, derhal bana ve nöbetçi hekime haber veriniz, gelip ameliyat yapacağım” der. Gece hastanın durumuna yönelik herhangi bir ses ve seda çıkmaz. Sabahleyin hastaneye geldiğinde hemen hastayı sorar. Hastanın gece öldüğünü ve morga kaldırıldığını söylerler. Çok sinirlenir ve çok üzülür. Sakinleştikten sonra bari şu ameliyatı ceset üzerinde yapayım, bilgi ve tecrübem artar diye düşünür. Ameliyat aletlerini alarak cesedin başına gider ve trakeostomisini gerçekleştirirken hastanın boğazından birden bire hava girip çıkar. Bunun üzerine suni solunum yapmaya başlar. Bir buçuk saat kadar uğraştıktan sonra hasta kendi kendine solunuma başlar ve hayata döner. Bu olaydan sonra İzmir’de bir hasta öldüğü zaman, “Belki ölmemiştir, bir de Mustafa Enver Bey görsün” şeklindeki deyiş uzun seneler devam etmiştir.⁸⁻¹³ Kendisi Hilâl-i Ahmer Cemiyeti (Kızılay) İzmir Şubesi’nin kurucu üyeliği ve şube başkanlığını yapmıştır. Yaşamının sonuna dek elli yıldan fazla halka hizmet etmiş ve bundan dolayı ‘Şeyh-ül Edibba’ (Tıbbın/Tababetin/Tabibin Duayeni) unvanına layık görülmüştür. Yunanca rehberlerde de Mustafa Enver Bey “Gureba Hastanesi Sertabibi” unvanıyla operatör olarak anılmıştır.¹⁴

1889 yılı yaz aylarında İzmir’de “Dang humması” diye isimlendirilen bir tür enfluenza salgınının kentte çok yaygın olduğu hatta gureba hastanesi başhekimisi Dr. Mustafa Enver Bey’in de buna yakalandığı belirtilmektedir.¹⁵ Bu hastalığa karşı okulların tatil edilip edilmeyeceği hakkında karar verecek heyetin içinde yine Doktor Mustafa Enver Bey’in görevlendirilmiş olduğunu ilgili kaynaktan öğreniyoruz.¹⁶ 1883-1889 yılları arasında İzmir Gureba-i Müslimin Hastanesinde Doktor Mustafa Enver Bey’in başhekim olarak görev aldığına ilişkin bilgi o dönemin Aydın Vilayeti Salnamelerinde rastlanmaktadır.^{17,18}

Dr. Mustafa Enver Bey 22 Temmuz 1932’de vefat etmiştir (**Şekil 7**).^{8,19} Vefatının ardından dönemin yerel gazetesi Yeni Asır’ın 31 Temmuz 1932 tarihli haberine göre kendisinin heykelinin yapılmasına karar verilmiştir (**Şekil 8**).^{9,20} Halen İzmir’de Alsancak’ta “Mustabey” diye kısaltılarak söylenen caddeye adını veren, caddenin en önünde heykeltıraş Ratip Aşır Acudoğlu (1898-1957) tarafından yapılmış Dr. Mustafa Enver Bey büstü, 5 Mayıs 1936 tarihinde dönemin Belediye Başkanı Dr. Behçet Uz (1893-1986) tarafından törenle açılmıştır. Bu tarihi yapının bugüne kadar korunarak gelmiş olması ayrı bir önem arz etmektedir (**Şekil 9, 10**).²¹⁻²⁴ Bu caddenin ismi halen Mustafa Enver Bey Caddesi olarak geçmeye devam etmektedir. Dr. Mustafa Enver Bey Caddesi’nin isminin değiştirileceğine dair yapılan haberlerin 2022 yılında çıkması üzerine, İzmir Büyükşehir Belediyesi internet sitesi üzerinden bu girişimin gerçekleştirilmeyeceğine dair bir bilgi paylaşmıştır.²⁵

Doktor Mustafa Enver Bey’in İzmir’de kalıcı bir iz bıraktığına dair bir anı şöyle nakledilmektedir:

Atatürk, Ocak 1933 günü Gülcemal Vapuru ile Antalya’dan İzmir’e gelmiştir. Yanında devletin ileri gelenleri ile yakın çevresi vardır. Gülcemal Vapuru İnciraltı Kale açıklarına geldiğinde Atatürk ve yanındakiler güverteye çıkarlar. Atatürk sessiz ve hiç kıpırdamadan İzmir’i seyretmektedir. Aniden Nuri Conker’in sesi,

sessizliği bozar: “Eh artık İzmir’e vasil olduk, bakalım valimiz Kazım Paşa bize ne sürprizler hazırladı? Yine kim bilir ne palavralar sıkacaktır?...”

Bu söz Afet Hanım’ın gücüne gider. Çünkü kendisi Kazım Paşa’yı çok sevmektedir. Onunla aralarında derin bir dostluk vardır. Afet Hanım sonunda kendini zaptedemez ve Nuri Conker’e cevap verir: “Niçin böyle söylüyorsunuz? Kazım Paşa, çalışkan, dürüst bir idarecidir” Nuri Conker bunun üzerine: “Yok canım... Dürüstlüğüne sözümüz yok, ama çok uydurur...” deyiverir.

Atatürk hiç renk vermeden konuşmaları dinler. Sonunda Gülcemal Vapuru İzmir Limanı’na girer ve rıhtıma yanaşır. Törenden sonra doğruca Birinci Kordon’daki Ata’nın evine giderler (Şimdiki Atatürk Müzesi). Üst kat salona çıkılır ve devletin ileri gelenleri salondaki uzun masanın etrafına otururlar. Atatürk masanın bir ucunda, hemen karşısındaki öteki uçta ise Vali Kazım Paşa vardır. Yavaş yavaş yorgunluk çayları yudumlanmaya başlanır. Bir süre sonra Atatürk Kazım Paşa’ya dönerek sorar: “İzmir’de ne var ne yok Kazım Bey?”

Kazım Paşa cevap verir: “Paşam, İzmir’de imar çalışmalarımız hızla devam etmektedir. Önemli girişim yaptık. Size önce onu sunmak istiyorum. İzmir Devlet Hastanesi’nin kurucusu ünlü Operatör Doktor Mustafa Enver Bey’in vefatı üzerine bir büstünü yaptırarak Alsancak’a diktik. Biliyorsunuz bu değerli doktorumuz ömrü boyunca bu vatana hizmet etmiş ve yüz bine yakın ameliyat yaparak milletimize şifa dağıtmıştır.”

Kazım Bey’in son cümlesinden sonra dinleyenler arasında müstehzi bir kıpırdanma olur ve Nuri Conker’in kahkahasını patlattığı duyulur: “Demedim mi? Demedim mi? Vali Paşa biri bin yapar diye!”

Atatürk ve Afet Hanım dışında herkes gülmeye başlar. Kazım Paşa kıpkırmızı kesilmiştir. Konuşmasını kesmiş ve dikkatle Nuri Conker’e bakmaktadır. Ortada gergin bir hava eser. Afet Hanım Kazım Paşa’ya dönerek sorar: “Dr. Mustafa Bey kaç yaşında operatör olmuş ve acaba kaç yaşında mesleği terk etmiş? Bunu tespit ettiniz mi?”

Kazım Paşa cevaplamış: “27 yaşında operatörlüğe başlamış ve sürekli olarak savaş yıllarında cephelerde ve barış zamanı hastanelerde, Cuma ve Pazar günleri dışında tam 56 yıl ameliyat yapmış efendim. Emekli olduktan sonra bile cerrahi çalışmalarına devam etmiştir.”

- “Peki günde kaç ameliyat yaparmış?”

- “En az on ameliyat”

Derhal eline kâğıt kalem alan Afet Hanım hesap yapmaya başlar. “Haftada beş, ayda yirmi üç gün çalıştığına göre, yılda 240 gün çalışır. Bu yılda 2400 ameliyat eder. Meslekte fiilen 56 yıl çalışmış. Bunun altı yılını atalım. 50 yılda karşımıza 120.000 ameliyat çıkar. Kazım Paşa demin az bile söylemiş!”

Afet Hanım’ın bu sözlerinden sonra Atatürk’ün şiddetle alkışladığı görülür. İşin başından beri gelişmeleri büyük bir sükûnetle dinleyen Atatürk, bir yanardağ gibi patlar: “Aferin Afet... Hem Kazım Paşa’mızı hak ettiği temizliğe çıkardın, hem rahmetli büyük vatansever Doktor Mustafa Enver’in ruhunu aziz ettin, hem de Nuri Efendi’nin ağzının payını verdin. Aferin sana.”²⁶

Şekil 7. A-B Dr. Mustafa Enver'in 22 Temmuz 1932 tarihli Yeni Asır gazetesindeki ölüm haberi

Şekil 8. A-B 31 Temmuz 1932 tarihli Yeni Asır gazetesindeki Dr. Mustafa Enver'a ait heykeli yapım kararı haberi

Şekil 9. 5 Mayıs 1936 tarihli Yeni Asır gazetesindeki Dr. Mustafa Enver heykelinin açılış haberi

Şekil 10. Dr. Mustafa Enver'nin heykeli (2023)

Gureba-i Müslimin Hastanesi'nin Hizmet Tarihi

2025 yılı itibarıyla halen İzmir İl Sağlık Müdürlüğü olarak kullanılan bina, Osmanlı Devleti'nin ilk gureba hastanelerindendir. İngiliz donanmasındaki askerler için kullanılan mezarlıktaki definlerin kendi ülkelerine taşınması üzerine, İngiliz konsolosunun talebiyle hastane yapılması koşuluyla kullanılacak arazi Emin Muhlis Paşa'ya devredilmiştir. Abdülmecid'in bir fes dolusu altın vererek destek olmasıyla 1849 yılında Gureba-i Müslimin Hastanesi'nin yapımına başlanmış ve halkın yardımlarıyla da hastane tamamlanmıştır. Hastane idaresini düzenlemek amacıyla 1895 yılında hastaneye ait bir nizamname hazırlanmıştır. "İzmir Gureba Hastanesi'nin Usul-i İdaresine Mübeyyin Talimat" isimli 76 maddelik nizamnamede; personel kadrosu, personelin görevleri, hastane idare komisyonu, hasta giriş ve çıkışında uyulacak kuralları ile hastanenin gelir ve giderlerini düzenleyen hükümler, hastanenin çalışma düzeni hakkında bilgiler yer almıştır. Nizamnameye göre, hastalar önce Duhul Koşuşu adı verilen bir yere alınarak burada ilk muayeneleriyle vücut ve kıyafet temizliği yapılarak hastalıklarına göre ayrı koşuşlara gönderilmişlerdir. Tedavisi biten hastalar ise Huruç Koşuşu adı verilen yerde üç gün bekletilerek hastalığın tamamen geçip geçmediği kontrol edildikten sonra taburcu edilmişlerdir.²⁷

İzmir'in işgalinden kısa bir süre önce Amerika Salib-i Ahmer (Kızılhaç) Heyeti, Yunanlıların hastaneyi işgal etmelerini engellemek için hastaneye yerleşerek idareyi yönetiyormuş gibi davranmıştır. Sevr Antlaşması'nın imzalanmasıyla ise hastanenin kadınlara ait bölümü dışındaki kısmı Yunan askerleri tarafından işgal edilmiş, hastanenin yatak sayısı iki yüz elliden seksene indirilmiştir. Yunanlılar İzmir'i terk ederken hastanedeki sıhhi malzemeleri, karyola, yatak, battaniye gibi materyalleri tahrip etmişlerdir.²⁸

Hastane II. Dünya Savaşı yıllarında İzmir'in sağlık yaşamında diğer sağlık kurumlarıyla birlikte etkin bir rol üstlenmiştir. Bu dönemde İzmir'de sağlık hizmeti veren sınırlı sayıda hastane olduğu ve de bu hastanelerin İzmir'in sağlık ihtiyacını karşılamaktan uzak olduğu bilinmekteydi.²⁹ İzmir Gureba-i Müslimin Hastanesi 26 Mart 1913'te İdare-i Umumiye-i Vilayet Kanunu'yla özel idareye devredilmesiyle ismi "Memleket Hastanesi" olarak değiştirilmiştir. İl Özel İdaresi tarafından 1954 yılına kadar işletilen hastane, aynı yıl Sağlık Bakanlığı'na devredilmiş ve "İzmir Devlet Hastanesi" adını almıştır. Hastanenin sık sık finansal sıkıntılara

girmesinden dolayı hastaneye mali açıdan yardım etmek amacıyla çeşitli dernekler kurulmuştur. Bu derneklerden ilki dönemin hastane Başhekimisi Dr. Osman Yunus öncülüğünde 1949 yılında kurulan “İzmir Memleket Hastanesi Yardım Derneği”dir. Bu dernek sayesinde sadece kadın doğum servisine ayrılan yeni bir bina inşa edilmiştir. Derneğin ismi, 27 Şubat 1956’da “İzmir Hastanelerine Yardım Derneği” olarak değiştirilmiştir. Hastane hizmetlerinin 1960’lı yıllarda geliştirilmesi amacıyla hastane mecmuasının basımını da üstlenen “İzmir Devlet Hastanesi’ne Yardım ve İlmi Araştırmaları Teşvik Derneği” kurulmuştur.^{5,30} 1970’lerin sonuna doğru hastanenin fiziki koşullarının yeterli olmaması sebebiyle 1982 yılında İzmir’in Karabağlar ilçesi Yeşilyurt semtindeki yeni binasına taşınmıştır. Taşınmanın ardından tarihi hastane binası 1985’te İzmir Kadın Hastalıkları ve Doğum Hastanesi’ne dönüştürülmüş, 2000 yılında “Dr. Ekrem Hayri Üstündağ Kadın Hastalıkları ve Doğum Hastanesi” ismini almıştır. Hastane 2012 yılında Sağlık Bakanlığı’nın ‘gelirlerinin giderlerini karşılayamadığı’ gerekçesiyle kapatılarak Tepecik’teki İzmir Ege Doğumevi ve Kadın Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi’ne bağlanmış, yeni ismi “Ege Doğumevi Kadın Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi Konak Ek Hizmet Binası” olmuştur.⁵ Günümüzde binanın “İzmir Memleket Sağlık Müzesi” adıyla müzeye dönüştürülmesi için çalışmalar sürdürülmektedir.^{3,20} Hastanenin ismi 1993’te “Eğitim Hastanesi”, 1998’te “İzmir Atatürk Eğitim ve Araştırma Hastanesi” olarak değişmiştir.²⁷ Hastane 2011 yılından beri “İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Atatürk Eğitim ve Araştırma Hastanesi” adıyla faaliyetlerini sürdürmektedir (**Şekil 11, 12**).⁹

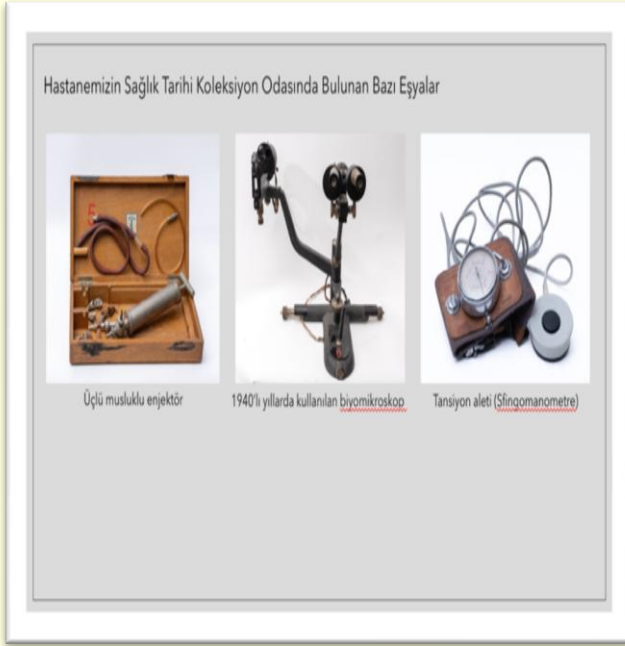
Şekil 11. A-B Konak’ta yer alan Gureba-i Müslimin Hastanesi’nin genel görünümü

Şekil 12. A-B İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Atatürk Eğitim ve Araştırma Hastanesi

Eğitim Materyali

Tübitak 2209-A Üniversite Öğrencileri Araştırma Projeleri Destekleme Programı kapsamında “İzmir’in İlk Türk Hastanesine Ait Sağlık Tarihi Koleksiyon Arşivi Envanterinin Çıkarılarak Konuyla İlgili Eğitim Materyali Oluşturulması” başlıklı yürütülen projede tıp fakültesi öğrencilerinin eğitim aldıkları kurumun sağlık tarihine yönelik materyal hazırlanması amacıyla hastane tarihi arşiv odasında bulunan materyallere ait resimlerden ve literatürde yer alan kaynaklardan yararlanılarak araştırmacılar tarafından İKÇÜ Atatürk Eğitim ve Araştırma Hastanesi’nin tarihçesini anlatan bir PowerPoint sunumu hazırlandı (**Şekil 13**). PowerPoint sunumu 12 sayfadan oluşmaktaydı. Bu sunum İTS 101 dersi kapsamında 2024-2025 yılı ders programındaki tıp tarihi dersini alan Dönem 1 öğrencilerine sunuldu. Sınıfta etkili bir anlatım yapabilmek için PowerPoint uygulaması tercih edildi. Ders materyalini zenginleştirmek ve konuya dikkat çekmek amacıyla anlatım sırasında öğrencilerin de dahil olduğu interaktif bir materyal eklemeye yönelik “Kahoot!” uygulaması kullanılarak “İKÇÜ Atatürk Eğitim ve Araştırma Hastanesi Tıp Tarihinde Kullanılmış Klinik Aletler ve Cihazlar” başlıklı dört soru içeren bir test oluşturuldu. “Kahoot!” öğrencilerin bilgilerini gözden geçirmek, biçimlendirici değerlendirme yapmak veya geleneksel sınıf etkinliklerine ara vermek için kullanılan oyun tabanlı bir öğrenme programıdır. Kahoot!’un amacı, öğrenme performansını ve sınıf dinamiklerini iyileştirmek için katılımı, motivasyonu, eğlenceyi ve konsantrasyonu artırmaktır.^{31,32} Testteki sorularda kullanılacak aletler projede yer alan araştırmacılar tarafından rastgele seçilmiş olup otoskop, odyometre cihazı, tonometre ve cerrahi aspiratör fotoğrafları verilerek cevaplanması istenmiştir (**Şekil 14**). Bu seçimde katılımcıların uygulamada geçirdikleri süre ve ilgi düzeyleri dikkate alınarak dört adet seçime gidilmiş ve öğrencilerin genelde tıp tarihi konularına özel olarak tıbbi aletlere olan ilgisinin artırılması amacına ulaşılmıştır.

Şekil 13. PowerPoint sunumundaki bir sayfa

Şekil 14. Kahoot testindeki bir soru örneği

Sonuç

Bu çalışmada ortaya çıkan bulgulara göre dahili tıp bilimlerine ve cerrahi tıp bilimlerine ait kullanılmış aletlerin daha çok bağışlanmış olduğu görülmüştür. Burada bulunan birçok tıbbi materyalin günümüz tıp pratiğinde kullanılmadığı fark edilmektedir. Sağlık tarihi arşiv odasındaki materyaller bağış yoluyla buraya kazandırılmıştır. Dr. Mustafa Enver Bey, Gureba-i Müslimin Hastanesi'nin ilk başhekimisi olmasına rağmen odada ona ait bir koleksiyona ya da klinikte kullandığı malzemelere ait bulgular bulunamamıştır. Ancak sadece kendisine ait bazı görsel tabloların ve ona ait bir büstün bulunduğu tespit edilmiştir.

İKÇÜ Atatürk Eğitim ve Araştırma Hastanesi sağlık tarihi koleksiyonuyla ilgili gelecekte yapılacak yeni çalışmalarda hastanenin başhekim odasında yer alan, XIX. yüzyılda Fransa'da yapılmış ve ülkemizde tıpta, eczacılıkta kullanılmış ilaç şişeleri ve kavanozlarının incelenerek ve kayıt altına alınarak envantere eklenmesi, arşivde yer alan kayıt defterlerinde ve dosyalarda yazılı isimlerle, koleksiyona bağışta bulunanların detaylı şekilde incelenerek çalışmanın geliştirilmesi önerilebilir.

Bilgi

Çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Bu çalışmaya fotoğraf çekimleriyle destek veren İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Medya İletişim Merkezi Müdür Yardımcısı Sayın Dr. Öğr. Üyesi Halit Kartal'a teşekkür ederiz.

Araştırmacı Katkı Oranı Beyanı

Seçil Özçiftçi: Fikir, tasarım, veri toplama ve işleme, analiz ve yorum, kaynak taraması, makale yazımı, eleştirel inceleme, kaynak sağlama

Doğa Savaşan: Tasarım, veri toplama ve işleme, kaynak taraması, makale yazımı

Fadime Nur Çelik: Veri toplama ve işleme, kaynak taraması, makale yazımı

Şevval Özkale: Veri toplama ve işleme, kaynak taraması, makale yazımı

Mustafa Agah Tekindal: Danışmanlık, eleştirel inceleme, kaynak sağlama

Çağatay Üstün: Fikir, tasarım, danışmanlık, analiz ve yorum, kaynak taraması, makale yazımı, eleştirel inceleme, kaynak sağlama

Kaynaklar

1. Ocak B. Osmanlı Dönemi'nde Faaliyetlerini Sürdüren İzmir'deki Gayrimüslim Hastaneleri. *Belgi Dergisi* 2019;2:1607-24.
2. Ocak B. 165 Yıllık Çınar İzmir Gureba-i Müslimin Hastanesi. *KNK Kent Konak Dergisi* 2016;29:16-21.
3. Altun DA. Cumhuriyet Öncesi Dönemde İzmir Hastanelerinin Mekânsal Gelişimi. *Tarih İncelemeleri Dergisi* 2014;29 (2):405-443.
4. Beyru R. 19. Yüzyılda İzmir'de Sağlık Sorunları ve Yaşam, 1. Baskı, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, 2005: 69-279.
5. Ocak B, Kocabaş ÖY. İzmir Gureba-i Müslim Hastanesi'nden İzmir Devlet Hastanesi'ne 'Bir Hastane Öyküsü', 2. Baskı, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, 2014: 107-250.
6. İzmir Gureba-i Müslimin Hastanesi. <https://kulturenvanteri.com/yer/gureba-i-muslimin-hastanesi/#17.1/38.415165/27.129204> (Erişim tarihi: 22.03.2025)
7. Ünsal B. Sevgili Hocamız Naci Çalış'ın Ardından. *Güncel Gastroenteroloji Dergisi* 2012;16(4):233.
8. Şerif C. Merhum Şeyhül-etibba Operatör Mustafa Enver Beyin Hatıraları, Bilgi Matbaası, İzmir, 1933.
9. Rifat H. Doktor Mustafa Enver, *Poliklinik Dergisi* 1936;3(9/33):276-278.
10. Aladağ H. Dr. Mustafa Enver Bey (Ölümünün 33. Senesi). *İzmir Devlet Hastanesi Mecmuası* 1965; 3:211-224.
11. Dursun MK. İzmir Hatıraları (Hazırlayan: Ünal Şenel), Akademi Kitapevi, İzmir 1994; 8-9.
12. Akçiçek E. İzmir'in İlk Türk Hekimi Şeyhülettibba Dr. Mustafa Enver Bey, Eren'ce Üçlemesi 2. Tıp Tarihi Yazıları, İstanbul 2002.
13. Üstün Ç, Akçiçek E, Akçiçek F. Hekim, Tabip, Doktor "Onlardan Anılar". (ed. Çağatay Üstün). 2. Baskı. Ege Üniversitesi Basımevi. 2014, İzmir.
14. Berber E. Yunanca Rehberlere Göre Meşrutiyette İzmir, 1. Baskı, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, 2008: 120.
15. Hizmet Gazetesi, 31 Ağustos 1889.
16. Hizmet gazetesi, 11 Ocak 1890.
17. Aydın (vilayeti) salnamesi, 1307 (1889), s.383.
18. Ergenç Ö. Salnamelerle İzmir. '1885-1985 Türkiye Ekonomisinin 100 yılı ve İzmir; İzmir Ticaret Odası Sempozyumu, 21-23 Kasım 1885, Atatürk Kültür Merkezi, İzmir.
19. Mustafa Enver B. Öldü. *Yeni Asır*, 1932; Temmuz 22.
20. Doktor Mustafa Enver Bey İçin İkinci Kordonda Bir Heykel Yapılacak. *Yeni Asır*, 1932; Temmuz 31.
21. Gürel A. İzmir'in İlk Doktoru Dr. Mustafa Enver. *KNK Kent Konak Dergisi* 2018;35:60-61.
22. Heykelin Açılma Töreni Parlak Oldu. *Yeni Asır*, 1936; Mayıs 5.
23. Ratip Aşır Acudoğu Kimdir? https://okuryazarim.com/ratip-asir-acudogu-kimdir/#google_vignette (Erişim tarihi: 22.03.2025)
24. Doktor Mustafa Enver Bey Büstü <https://kulturenvanteri.com/yer/doktor-mustafa-enver-bey-bustu/#17.1/38.43301/27.139065> (Erişim tarihi: 22.03.2025)
25. Dr. Mustafa Enver Bey Caddesi ve Gül Sokak'ın adı değiştirilmiyor, değiştirilmeyecek. <https://www.izmir.bel.tr/tr/Haberler/dr-mustafa-enver-bey-caddesi-ve-gul-sokak-in-adi-degistirilmiyor-degistirilmeyecek-/46872/156> (Erişim tarihi: 30.12.2024).
26. Yaşar Aksoy (1981): Dr. Mustafa Enver Bey Kaç Ameliyat Yaptı? (Afet İnan'dan dinlediği anı). 5 Şubat 1979 Ankara. Atatürk ve İzmir, 100. Doğum Yılına Armağan, İzmir Gazeteciler Cemiyeti Yayını, İzmir, s.255-257.
27. Karayaman M. 20. Yüzyılın İlk Yarısında İzmir'de Sağlık, 1. Baskı, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, 2008: 86-88.
28. Erciyas S. Memleket Hastanesi Müze Olmayı Bekliyor. *KNK Kent Konak Dergisi* 2016;29:22-25.
29. Akçiçek E. Kınlı O. İzmir'in Sağlık Tarihi Kongresi 1-3 Aralık 2005 Bildiriler. 1. Baskı. Uşşak Tif Matbaacılık, 2009, İzmir.
30. Tonbul Z. Forta Ö. Tarihi Hastaneler Gurebâ Hastaneleri'nden Memleket Hastaneleri'ne İlk Sivil Hastaneler. Novartis Kültür Yayınları No. 20. 2009, İstanbul.
31. Kahoot! <https://kahoot.com/> (Erişim tarihi: 24.03.2025)
32. Wang AI, Tahir R. The effect of using Kahoot! for learning—A literature review. *Computers & Education* 2020;149:103818.